

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЗОЛОВОВАЛЮТНИХ РЕЗЕРВІВ

Анотація. У статті досліджено питання визначення економічної сутності та теоретичних основ функціонування золотовалютних резервів, а також визначено основні джерела їх формування.

Ключові слова: Національний банк України, золотовалютні резерви, управління золотовалютними резервами, оптимальна структура резервів.

Summary. In the article of research of question of determination of economic essence and theoretical bases of functioning of gold-value backlogs. And also certain sources of addition to gold-value backlogs.

Key words: the National bank of Ukraine, gold-value backlogs, management by gold-value backlogs, optimal structure of reserves.

Постановка проблеми. Прагнення України до сталого економічного розвитку та фінансової стабільності повинно забезпечуватись незалежністю центрального банку як головного фінансового інституту. Головним завданням регулювання валютного ринку є управління золотовалютними резервами, саме вони виступають основним індикатором фінансової безпеки. У зв'язку з цим дослідження економічної сутності та теоретичних основ формування золотовалютних резервів є важливим явищем валютної політики, яку проводить центральний банк.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження теоретичних основ, які визначають сутність золотовалютних резервів, а також їх призначення, знайшли свої відображення у працях О. Дзюблюка, М. Савлука, А. Мороза, М. Пуховкіної, О. Наговіцина, С. Циганова. Питання визначення рівня достатності золотовалютних резервів досліджуються в працях В. Коваленко, М. Сілантьєва, А. Лихачова, О. Лупіна. Дослідження правових засад формування, розміщення та використання коштів валютних резервів України відображено у працях А. Матіоса, А. Ковальчука.

Метою статті є визначення економічної сутності та теоретичних основ формування золотовалютних резервів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна роль золотовалютних резервів не повинна обмежуватись лише балансуванням платіжного балансу держави. Тому управління ними потрібно розглядати як незалежний та самостійний інструмент валютного й грошово-кредитного регулювання.

На думку Н. І. Ковальчука, золотовалютні резерви характеризуються як фінансові фонди з певною структурою, яка обумовлена їх цільовим призначенням і спеціальною метою створення — забезпечення стабільності грошової одиниці та платоспроможності держави [3].

Інший дослідник, О. Г. Наговіцин, розглядає золотовалютні резерви як запаси іноземних фінансових активів і золота, які належать державі та перебувають у розпорядженні органів грошово-кредитного регулювання і можуть бути реально використані на регулятивні та інші потреби, що мають загально економічне значення [4, с. 203].

Цікавим є визначення В. Козюка. На його думку, золотовалютні резерви є змінною, яка узгоджує внутрішню й зовнішню рівновагу економіки і є основним трансмісійним механізмом (разом із валютним курсом) у системному зв'язку між платіжним балансом і монетарною політикою, а також одним із визначальних каналів пристосування до нових зовнішніх рівноважних умов [5, с. 128].

Закон України «Про Національний банк України» дає чітке визначення золотовалютних резервів. Відповідно до нього — це резерви України, відображені у балансі Національного банку України. Ці резерви включають в себе активи, визнані як міжнародні і призначені для міжнародних розрахунків світовим фінансовим співтовариством [6].

Національний банк України має переважне право на збереження державного золотого запасу, державних дорогоцінних металів та каменів.

© В. О. Степанова, О. Ф. Вареник, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Степанова В. О. Економічна сутність та теоретичні основи формування золотовалютних резервів / В. О. Степанова, О. Ф. Вареник // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 2 (38). — С. 96–99.

References (APA):

Stepanova, V. O., Varenyk, O. F. (2017). *Ekonomichna sutnist ta teoretychni osnovy formuvannia zolotovaliutnykh rezerviv* [Economic essence and theoretical bases of forming of gold-value reserves]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 2 (38), 96–99 (in Ukr.).

В Україні існує незалежність та свобода, а також абсолютна безконтрольність Національного банку та його Правління відносно визначення загального обсягу, розміщення та використання валютних резервів. Це призводить до виникнення на макроекономічному рівні негативних наслідків, які викликають погіршення фінансової стабільності держави, що у свою чергу призводить до зниження фінансово-економічної безпеки. Наприклад, відповідно до ст. 15 та ст. 24 Закону України «Про Національний банк України» в Україні лише Правління центрального банку вправі приймати рішення «щодо мінімального розміру золотовалютних резервів Національного банку» [7] та здійснювати «управління золотовалютними резервами» [8].

У країнах з ринковою економікою вільноконвертована валюта зазвичай розміщена в найбільш надійних фінансово-кредитних установах та інвестується на вигідних для власника (держави) умовах в іноземні фінансові активи. До складу валютних

резервів деякі країни включають стабілізаційні фонди, призначенням яких є згладжування коливань валютного курсу в разі несприятливих змін цінової кон'юнктури і спекулятивних впливів міжнародних гравців фінансового ринку [9].

Основне призначення золотовалютних резервів у економіці держави зводиться до інтервенційного та трансакційного призначення.

У трансакційному призначенні золотовалютні резерви спрямовані на обслуговування зв'язків національної економіки зі світовою. Вони виконують роль запасу ліквідних коштів, які забезпечують платоспроможність країни на світовому ринку. Інтервенційне призначення спрямоване на підтримку зовнішньої та внутрішньої вартості національної валюти.

У сучасних економічних умовах господарювання структура золотовалютних резервів, яка формується в центральних банках більшості країн світу включає, в себе чотири основні компоненти (рис. 1).

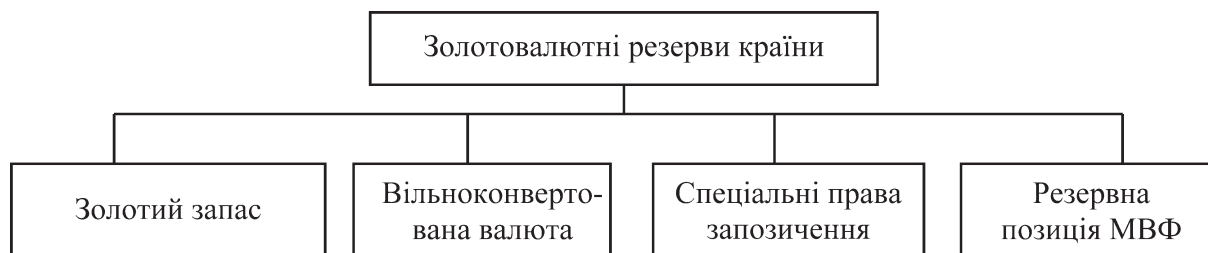

Рис. 1. Типова структура золотовалютних резервів (побудовано за даними [10])

Переважну частину золотовалютних резервів центральні банки країн найчастіше тримають у кількох валютах, що їх найширше використовують як міжнародні платіжні засоби, наприклад долар США, японські єни, євро та інші.

Запаси іноземних вільноконвертованих валют можуть існувати в таких формах:

1. Залишки на коррахунках та поточних у банках-нерезидентах, а також короткострокові банківські депозити.

2. Високодоходні цінні папери надійних емітентів.

3. Боргові документи, які є результатом офіційних операцій країни з центральними банками та урядовими організаціями інших країн світу й інших кредиторів.

Наступною складовою золотовалютних резервів виступає резервна частка країни в Міжнародному валютному фонді. За своїм розміром вона відповідає частині установчого внеску країни до МВФ, яка зроблена в резервних активах.

Обсяг та структура золотовалютних резервів залежить від таких факторів [11]:

1) від рівня розвитку зовнішньоекономічних відносин країни;

2) від рівня розвитку та стабільності банківської системи;

3) від значення найбільш важливих макроекономічних показників;

3) від напрямків валютної та монетарної політики Національного банку;

4) від орієнтації на участь країни у міжнародних фінансових ринках.

У сучасній фінансово-економічній літературі існує велика кількість теоретичних досліджень щодо формування золотовалютних резервів. Серед досліджених матеріалів відсутня практична схема щодо формування золотовалютних резервів. Отже, на рис. 2 нами наведена загальна схема формування золотовалютних резервів в Україні.

При цьому необхідно визначити основні джерела поповнення золотовалютних резервів, до яких відносяться такі [13]:

1. Валютні інтервенції центрального банку на валютному ринку.

2. Купівля монетарного золота та іноземної валюти.

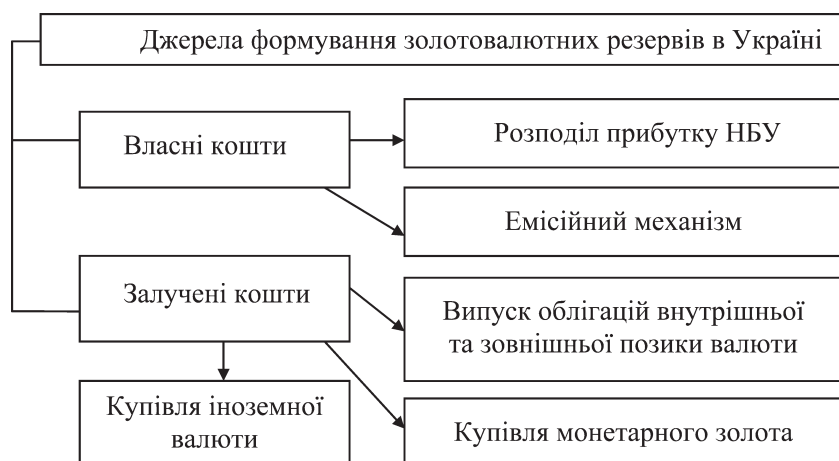

Рис. 2. Джерела формування золотовалютних резервів в Україні (побудовано за даними [12])

3. Отримання доходів від операцій з іноземною валютою, банківськими металами та іншими резервними активами.

4. Залучення Національним банком України валютних коштів від міжнародних фінансових організацій, центральних банків іноземних держав та інших кредиторів.

5. Використання певних валютних обмежень, зокрема, обов'язкових продажів частини експортної виручки.

Структура державних золотовалютних резервів значною мірою залежить від функціонуючих елементів діючої загальносвітової валютної системи. Далі більш детально розглянемо елементи всіх світових валютних систем [14, с. 529].

1. Відповідно до системи «золотого стандарту» основна частка офіційних резервів припадала на золото. Воно було не лише засобом міжнародних розрахунків, а й основним активом, якій забезпечував внутрішній банкотний обіг в країні

2. Генуезька валютна система поклала початок використанню золотодевізного стандарту. У цей період відбувалось активне накопичення іноземних валют у структурі державних золотовалютних резервів. Ці валюти головним чином були розмінні на золото-девізи, а саме долар США, англійський фунт стерлінгів та французький франк.

3. Бреттон-Вудська валютна система поклала початок використанню золотовалютного стандарту. Відповідно до неї домінуючі позиції як у міжнародній торгівлі, так і у структурі валютних резервів зайняв долар США.

4. Ямайська (сучасна) валютна система. До золотовалютних резервів нарівні із долларом США були також включені більш стабільні європейські валюти.

Відповідно до чинного законодавства України тільки Національний банк України має право розпоряджатися золотовалютним резерви.

Національним банком України сформований золотовалютний резерв повинен використовуватися лише на такі цілі [15]:

1) продаж валюти на фінансових ринках для проведення сталої грошово-кредитної політики;

2) затрати за операціями з іноземною валютою, монетарними металами, а також іншими визнаними резервними активами на міжнародному рівні;

3) повернення Національним банком валютних коштів міжнародним фінансовим ор-

ганізаціям, іноземним центральним банкам та іншим кредиторам;

4) участь у формуванні капіталу і діяльності міжнародних фінансово-кредитних організацій.

Оптимальний розмір золотовалютних резервів має важливе економічне значення, оскільки занижений обсяг їх погіршує платоспроможність держави на світовому ринку та обмежує регулятивні можливості держави у монетарній сфері. Завищений рівень призводить до заморожування значної частини національного багатства країни на тривалий період часу. Єдиного універсального правила щодо оптимізації розміру золотовалютних резервів, придатного для будь-якої країни і в будь-яких умовах, не існує.

У фінансовій теорії та фінансовому праві існує поняття «коефіцієнт Ренді» [16]. Відповідно до цього коефіцієнту обсяг валютних резервів повинен мати значення не більше ніж 30 % розміру державного бюджету.

Управління золотовалютними резервом країни є важливою складовою валютної політики центрального банку, яка, у свою чергу, впливає на використання основних інструментів валютного регулювання. Головною метою управління, на нашу думку, є максимізація їх використання, що можна досягнути за рахунок підбору оптимального співвідношення складу резерву, підбору обсягу самого резерву та диверсифікацією валютного запасу.

Задля уникнення втрат щодо управління золотовалютними резервами необхідно:

— слідкувати за змінами кон'юнктури на світових валютних ринках;

— здійснювати прогнозні оцінки стану міжнародних розрахунків країни;

— брати до уваги коливання обмінних курсів;

— враховувати різні чинників, які здійснюють вплив на обмінний курс національної валюти;

— орієнтуватися на потреби обслуговування зовнішнього боргу [17].

Для проведення ефективної діяльності відносно регулювання золотовалютних резервів необхідно мати сукупність факторів, що відображають кількість резервів та їх якість.

Висновки. Формування та ефективне управління золотовалютними резервами є пріоритетним завданням Національного банку України. Накопичення цих резервів є основною умовою забезпечення реалізації державної економічної політики. При їх формуванні та використанні треба виходити не тільки з того, що вони повинні мати тенденцію до збільшення, скільки з того, що їх структура та обсяг мають бути оптимальними. Формування належної структури золотовалютних резервів Національним банком дає йому змогу належним чином виконувати власні функції з регулювання валютних відносин передусім у плані підтримання зовнішньої стабільності національних грошей і рівноваги платіжного балансу.

Література

1. Лупін О. Б. Управління золотовалютними резервами Національного банку України : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук : 08.04.01 / Акад. держ. податк. служби України. — Ірпін, 2002. — 20 с.
2. Матіос А. Проблеми розміщення та використання валютних резервів української держави / А. Матіос, А. Ковальчук // Вісник національної академії прокуратури України. — 2010. — № 1. — С. 47–53.
3. Ковальчук Н. І. Золотовалютні резерви в контексті національної безпеки [Електронний ресурс] / Н. І. Ковальчук. — Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/law/2008_77/19_kovalchuk_ni.PDF.
4. Наговицин А. Г. Валютная политика / А. Г. Наговицин. — М. : Экзамен, 2000. — 512 с.
5. Козюк В. В. Валютні резерви в глобальних умовах / В. В. Козюк // Фінанси України. — 2007. — № 2. — С. 127–137.
6. Закон України «Про Національний банк України» № 5103-VI від 05.07.2012 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
7. Там само.
8. Там само.
9. Аксьонов Д. Управління золотовалютними резервами в зарубіжних країнах / Д. М. Аксьонов // Фінансовий ринок України. — 2009. — № 9. — С. 32.
10. Чабаненко І. Л. Золотовалютні резерви: проблеми формування та управління / І. Л. Чабаненко, В. Є. Фіногеева // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : збірник наукових праць : у 2-х вип. / ПДТУ. — Маріуполь, 2012. — Вип. 2, т. 1. — С. 217–220.
11. Черкашина К. Ф. Підходи до визначення оптимальної структури золотовалютних резервів / К. Ф. Черкашина // Наука й економіка. — 2012. — № 4 (28). — С. 86–90.
12. Власенко Є. Ю. Аналіз джерел формування золотовалютних резервів України / Є. Ю. Власенко // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Економічні науки. — 2013. — № 3 (23). — С. 41–47.
13. Черкашина К. Ф. Підходи до визначення оптимальної структури золотовалютних резервів / К. Ф. Черкашина // Наука й економіка. — 2012. — № 4 (28). — С. 86–90.
14. Центральний банк та грошово-кредитна політика : підручник / кол. авт. : А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза і канд. екон. наук, доц. М. Ф. Пуховкіної. — К. : КНЕУ, 2005. — 556 с.
15. Закон України «Про Національний банк України» № 5103-VI від 05.07.2012 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
16. Матіос А. Шодо формування і застосування золотовалютних резервів в Україні та світі [Електронний ресурс] / А. Матіос, А. Ковальчук. — Режим доступу : <http://ru.tsn.ua/analitika/shchodo-formuvannya-i-zastosuvannya-zolotovalyutnih-rezerviv-v-ukrayini-ta-sviti.html>.
17. Журавка Ф. О. Механізм реалізації валютної політики в Україні / Ф. О. Журавка. — Суми, 2009. — С. 146–156.

References

1. Lupin, O. B. (2002). *Upravlinnia zolotovaliutnykh rezervamy Natsionalnoho banku Ukrainy* [Management of the National bank of Ukraine gold-value backlogs] (Abstract of candidate's thesis, Academy of government tax service of Ukraine). Irpen (in Ukr.).
2. Matios, A. & Kovalchuk, A. (2010). *Problemy rozmishchennia ta vykorystannia valiutnykh rezerviv ukrainskoi derzhavy* [Problems of placing and drawing on currency reserves of the Ukrainian state]. *Visnyk natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*, 1, 47–53 (in Ukr.).
3. Kovalchuk, N. *Zolotovaliutni rezervy v konteksti natsionalnoi bezpeky* [Gold-value backlogs are in the context of national safety]. Retrieved from http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/law/2008_77/19_kovalchuk_ni.PDF.
4. Nahovytsyn, A. (2000). *Valiutnaia polityka* [Currency politics]. Moscow, Ekzamen (in Rus.).
5. Koziuk, V. (2007). *Valiutni rezervy v hlobalnykh umovakh* [Currency backlogs are in global terms], *Finansy Ukrainy*, 2, 127–137 (in Ukr.).
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012). About the National bank of Ukraine (The Law of Ukraine). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (in Ukr.).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012). About the National bank of Ukraine (The Law of Ukraine). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (in Ukr.).
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012). About the National bank of Ukraine (The Law of Ukraine). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (in Ukr.).
9. Aksonov, D. (2009). *Upravlinnia zolotovaliutnykh rezervamy v zarubizhnykh krainakh* [A management gold-value backlogs is in foreign countries], *Finansovyi rynek Ukrainy*, 9, 32 (in Ukr.).
10. Chabanenko, I. & Finohieieva, V. (2012). *Zolotovaliutni rezervy: problemy formuvannia ta upravlinnia* [Gold-value backlogs: problems of forming and management]. *Zbirnyk naukovykh prats PDTU*, 2 Vol. 1, 217–220 (in Ukr.).
11. Cherkashyna, K. (2012). *Pidkhydy do vyznachennia optymalnoi struktury zolotovaliutnykh rezerviv* [Going is near determination of optimal structure of gold-value backlogs], *Nauka y ekonomika*, 4 (28), 86–90 (in Ukr.).
12. Vlasenko, Ye. (2013). *Analiz dzherel formuvannia zolotovaliutnykh rezerviv Ukrainy* [Analysis of sources of forming of gold-value backlogs of Ukraine] *Zbirnyk naukovykh prats TDAU. Ekonomichni nauky*, 3 (23), 41–47.
13. Cherkashyna, K. (2012). *Pidkhydy do vyznachennia optymalnoi struktury zolotovaliutnykh rezerviv* [Going is near determination of optimal structure of gold-value backlogs], *Nauka y ekonomika*, 4 (28), 86–90 (in Ukr.).
14. Moroz, A., Pukhovkina, M., & Savluk, M. et al. (2005). *Tsentralnyi bank ta hroshovo-kredytna polityka* [Central bank and monetary policy]. Kyiv: KNEU (in Ukr.).
15. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012). About the National bank of Ukraine (The Law of Ukraine). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (in Ukr.).
16. Matios, A. & Kovalchuk, A. (2017). *Shchodo formuvannia y zastosuvannia zolotovaliutnykh rezerviv v Ukraini ta sviti* [Forming and application of gold-value backlogs is in Ukraine and world]. Retrieved from <http://ru.tsn.ua/analitika/shchodo-formuvannya-i-zastosuvannya-zolotovalyutnih-rezerviv-v-ukrayini-ta-sviti.html>.
17. Zhuravka, F. O. (2009). *Mekhanizm realizatsii valiutnoi polityky v Ukraini* [A mechanism of realization of currency politics is in Ukraine]. Sumy, 146–156 (in Ukr.).